

REFLECTIE BEVORDEREN

Hoe kan reflectie leiden tot dieper inzicht?
- J. Geleijnse -

Reflectie is een woord dat men tegenwoordig in allerlei verbanden gebruikt. Maar wat is het precies en hoe kun je reflectie bevorderen bij studenten? Welke niveaus kun je onderscheiden?

"Een reflecterend persoon kan beschouwd worden als een onderzoeker van de eigen praktijk."

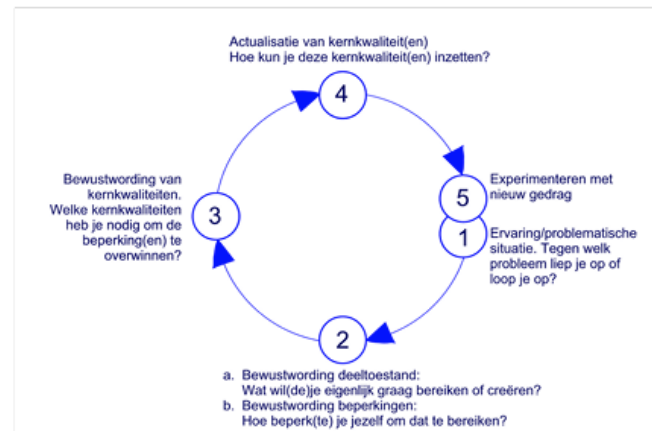
Professionals kenmerken zich doordat zij kritisch naar zichzelf willen kijken en zich willen verbeteren. Professionals doen dit door uit de waan van de dag te stappen, door boven de situatie te gaan staan en het probleem of de situatie naar een hoger niveau te tillen.

Er zijn volgens Schön (in Ruijters & Simons, 2012) twee soorten van reflectie:

- reflectie-on-action
- reflectie-in-action.

Bij reflectie-on-action is er een ervaring opgedaan, wordt er teruggekeken en een conclusie getrokken voor de toekomst. Terwijl bij reflectie-in-action dit denken plaatsvindt tijdens het handelen op dat moment.

Gevoelens en gedachten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en dus is het ook van belang het gevoel en de emoties binnen een situatie mee te nemen in de reflectie. Daarvoor heeft Korthagen (1998) een reflectiecirkel beschreven waarin in de tweede stap van het terugblikken acht vragen worden gesteld: wat deed ik, wat dacht ik, wat wilde ik en wat voelde ik én wat dacht, deden, voelden en wilden de kinderen?

Figuur 1 Het model voor kernreflectie (Korthagen & Lagerwerf, 2011).

Bij stap drie staan vragen centraal die een verbinding leggen in deze terugblik en zo zorgen voor een bewuste samenhang van essentiële aspecten. Vragen die bij deze derde fase hoort zijn:

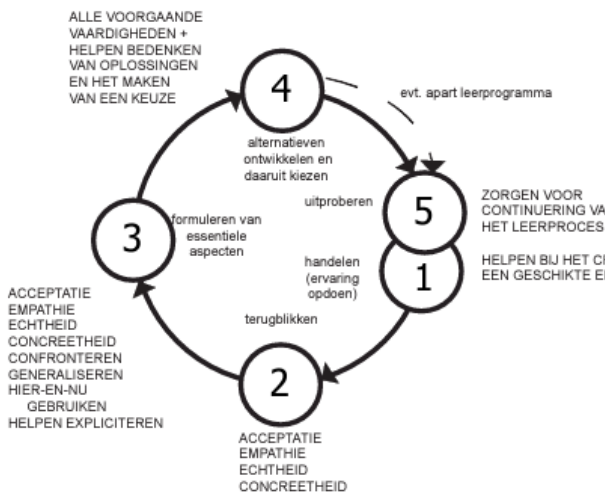
- Hoe hangen de antwoorden van de vorige vragen van fase twee met elkaar samen?
- Wat is daarbij de invloed van de context?
- Wat betekent dat nu voor mij?
- Wat is dus het probleem (of de positieve ontdekking)?

Na deze bewustwording worden in fase vier meerdere alternatieven geformuleerd en wordt daarna gekeken wat er vanuit eigen kernkwaliteiten meegenomen wordt naar de toekomst.

Begeleiding van reflecteren met de cirkel.

Systematisch reflecteren is best lastig. Als mentor kun je het reflectieproces begeleiden. Hiervoor is het van belang dat je bewust eigen vaardigheden inzet. Korthagen en Vasalos (2002) hebben beschreven welke specifieke vaardigheden een begeleider nodig heeft in

elke fase. Hieronder in de cirkel de vaardigheden per fase.

Figuur 2 De begeleidingsvaardigheden die behoren bij de reflectie (Korthagen & Vasalos,

Niveaus in reflecteren.

Er worden vier niveaus in reflectie onderscheiden:

1. Reflectie op beschrijvend niveau: beschouwen.
2. Reflectie op vergelijkend niveau: verbanden leggen met bijvoorbeeld eerdere ervaringen, theorie, e.d..
3. Reflectie op verklarend niveau: verklaren / betekenis geven.
4. Integrale reflectie: reconstrueren.

Bij het eerste beschrijvende niveau geeft de student een weergave van feiten betreffende de eigen onderwijspraktijk. Het gaat hierbij ook om het herkennen van eigen sterke en aandachtspunten.

Op het tweede niveau kan de student systematisch ervaringen vergelijken met elkaar. Hierbij is nog steeds sprake van reflecteren in de breedte, maar dit krijgt al meer diepgang.

Het derde niveau behelst het koppelen van de eigen praktijk aan theorie en hiermee wordt betekenis gegeven aan de ervaring. Ook kan de student zijn ervaringen dan koppelen aan het leren van de kinderen.

Op het vierde niveau vindt een integratie plaats van persoon, praktijk en theorie. Dan kan de student meerdere alternatieven op basis van theorie formuleren, afwegen en de eigen keuze onderbouwen voor professioneel handelen passend bij de situatie en het kind.

Drie gebieden van reflecteren.

We onderscheiden drie gebieden bij het reflecteren.

Het eerste gebied betreft de *reflectie op ambacht*. Dit behelst de didactiek en organisatie van de student.

Het tweede gebied is *communicatie*. In de relatie met de ander(en) gebeurt veel en hierop kan gereflecteerd worden.

Als derde en laatste gebied noemen we *'reflectie op jezelf'*. Het gaat hierbij om de persoonlijke beleving. Soms ziet een student zichzelf nog niet als leerkracht of voelt hij zich nog niet zo door allerlei omstandigheden en zal er gereflecteerd moeten worden op persoonlijk gebied.

Vragen die je kan stellen m.b.t. *"reflectie op jezelf"* zijn:

- Welk gedrag laat je zien? Hoe zie jij jezelf dan functioneren?
- Welke vaardigheden en kwaliteiten zet je in? Waar ben je goed in?
- Waar geloof je in? Welke waarden spelen een rol? Waar doe je dit werk voor?

- Hoe zou je jezelf beschrijven? Welke labels wil je hebben?
- Waar naar streef je? Wat is je ultieme doel? Wat inspireert je?

Hulpmiddelen voor de mentor.

Vragen kunnen behulpzaam zijn, maar een begeleider kan ook andere manieren gebruiken om reflectie op gang te brengen. Je kan de studenten beeldend laten werken (tekening, mindmap maken), metaforen laten bedenken of een kernkwadrant van Offman laten invullen.

In welke mate voelde je je geaccepteerd tijdens het gesprek?

In welke mate werd je geholpen bij het formuleren van alternatieven?

In welke mate heeft dit gesprek je geholpen in je ontwikkeling?

Literatuur: Korthagen, F. (1998). Leren reflecteren: naar systemantiek in het leren in je werk als docent. In Fondrie en Hendriksen: Begeleiden van docenten reflectie als basis voor professionalisering in het onderwijs. P. 43-67. Baarn: Nelissen.

Korthagen, F. & Vasalos, A. (2002). Niveaus in reflectie: naar maatwerk in begeleiding. VELON tijdschrift voor lerarenopleiders, 23 (1), p. 29-38.

Ruijters, M. & Simons, R.J. (2012). Canon van het leren. 50 concepten en hun grondleggers. Deventer: Kluwer.

